

INSTYTUT
AKTYWIZACJI
REGIONÓW

Kodeks Cywilny Spadki Zmiany 2023

Niniejszy informator ma na celu przedstawienie podstawowych zagadnień związanych z przywołanym tematem i powstał w ramach realizacji zadania edukacji prawnej realizowanej w 2023 roku przez Instytut Aktywizacji Regionów

Spis treści

Wstęp	2
Niegodność dziedziczenia – więcej przesłanek	3
Udział spadkowy dziadków – następcy prawni	4
Oświadczenie o odrzuceniu spadku	6
Przepisy przejściowe	8

Wstęp

Prawo spadkowe reguluje w polskim prawie cywilnym zasady dziedziczenia i przenoszenia majątku po zmarłych. Jego znaczenie w życiu społecznym i gospodarczym jest nieodzowne, ponieważ dotyczy podziału majątku między spadkobierców oraz regulacji związanych z przeniesieniem własności. Kodeks cywilny, stanowiący fundamentalne źródło prawa cywilnego w wielu państwach, w tym również w Polsce, zawiera w Księdze czwartej szereg przepisów dotyczących dziedziczenia i spadków.

Prezydent RP w dniu 2 sierpnia 2023 roku złożył podpis na nowelizacji kodeksu cywilnego, która swoim zakresem obejmuje m.in. część kodeksu cywilnego dotyczącą właśnie spadków. Zmiana przepisów dotyczy również innych ustaw, w tym kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, prawa o notariacie, kodeksu postępowania cywilnego, natomiast obecnie chcielibyśmy skupić się na części zmian dotyczących wyłącznie spadków.

Jednym z istotnych aspektów tych zmian jest rozszerzenie podstaw do wydziedziczenia, które wpłynęło na możliwość pozbawienia spadkobiercy prawa do dziedziczenia z różnych powodów.

Ponadto, pojawiły się nowe uregulowania dotyczące dziedziczenia przez zstępnych dziadków, co stanowi istotną korektę dotychczasowych zasad spadkowych.

Dodatkowo, istotne jest również wprowadzenie regulacji dotyczących biegu terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku w imieniu małoletniego, mające na celu ochronę interesów najmłodszych spadkobierców.

Celem niniejszego opracowania jest analiza tych zmian w kodeksie cywilnym i porównanie ich treści z dotychczasowym brzmieniem przepisów oraz ich wpływu na praktykę prawniczą i codzienne życie obywateli. Postaramy się przybliżyć Państwu kluczowe aspekty tych zmian, ich motywacje oraz potencjalne konsekwencje dla osób, do których zastosowanie znajdą powyższe regulacje.

Wnioski płynące z tego opracowania pozwolą zrozumieć istotę zmian oraz ocenić ich skuteczność i adekwatność w odniesieniu do zmieniających się potrzeb i wartości społecznych.

Niegodność dziedziczenia – więcej przesłanek

Artykuł 928 kc w brzmieniu sprzed nowelizacji zawierał przesłanki uzasadniające uznanie spadkobiercę za niegodnego dziedziczenia. Wśród nich znajdowały się:

- dopuszczenie się umyślnego ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy,
- nakłonienie spadkodawcy podstępem lub groźbą do sporządzenia lub odwołania testamentu albo przeszkodzenie mu w dokonaniu jednej z tych czynności,
- umyślne ukrycie lub zniszczenie testamentu spadkodawcy, podrobienie lub przerobienie testamentu albo świadome skorzystanie z testamentu podrobionego lub przerobionego przez inną osobę.

W związku ze zmianą ustawy wprowadzono dwie dodatkowe przesłanki, które rozszerzają możliwość uznania za niegodnego dziedziczenia. Są to:

- uporczywe uchylanie się od wykonywania wobec spadkodawcy obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem albo innym organem albo inną umową,
- uporczywe uchylanie się od wykonywania obowiązku pieczy nad spadkodawcą, w szczególności wynikającego z władzy rodzicielskiej, opieki, sprawowania funkcji rodzica zastępczego, małżeńskiego obowiązku wzajemnej pomocy albo obowiązku wzajemnego szacunku i wspierania się rodzica i dziecka.

Zaproponowana modyfikacja treści przepisu została uzasadniona w projekcie do zmiany ustawy przekonaniem, iż uznanie spadkobiercy za niegodnego dziedziczenia jest motywowane dążeniem do zapobieżenia dziedziczeniu po zmarłym w sytuacji, gdy otrzymanie przez spadkobiercę spadku byłoby obiektywnie rażąco niesłuszne.

Spadkodawca wszak za swojego życia może nie mieć możliwości powzięcia informacji o przyczynach stanowiących o niegodności dziedziczenia, bądź też przyczyna ta może powstać już po jego śmierci.

Ponadto wprowadzie potencjalny spadkodawca jeszcze za swojego życia dysponuje uprawnieniem w postaci wydziedziczenia z art. 1008 kc, jednak odnosi się ono do ściśle określonych osób, więc wydziedziczeniem nie można objąć innych potencjalnych spadkobierców.

Tymczasem od wykonywania obowiązku alimentacyjnego lub obowiązku pieczy nad spadkodawcą mogą uchylać się również inne osoby, których spadkodawca nie może wydziedziczyć, choć mogą być potencjalnymi spadkobiercami (tak np. w przypadku rodzeństwa).

Udział spadkowy dziadków – następcy prawni

W dotychczasowym stanie prawnym, zgodnie z art. 934 § 1 kc, brak stwierdzenia w toku sprawy spadkowej zstępnych, małżonka, rodziców, rodzeństwa i zstępnych rodzeństwa cały spadek przypada dziadkom spadkodawcy, którzy dziedziczą w częściach równych, natomiast kiedy chociaż jedno z dziadków nie dożyło otwarcia spadku, przysługujący mu udział spadkowy przypadał jego zstępny w częściach równych, a podział tego udziału następował według zasad, które dotyczą podziału spadku między zstępnych spadkodawcy.

Krąg spadkobierców ustawowych, uwzględniający dziedziczenie przez dziadków i ich zstępnych, został wprowadzony ustawą o zmianie ustawy kodeks cywilny w 2009 roku.

W ówczesnym uzasadnieniu do projektu ustawy z 2009 roku wskazywano, iż za poszerzeniem kręgu spadkobierców przemawiają przede wszystkim względy słuszności oraz przekonanie, że umożliwienie dziedziczenia ustawowego przez rodzeństwo rodziców spadkodawcy oraz ich dzieci i wnuki, w przypadku gdy któryś z dziadków nie dożyło otwarcia spadku, będzie służyć umocnieniu więzi rodzinnych.

Takie sformułowanie treści przepisu oznaczało, iż w wypadku nieżyjących już dziadków (co w praktyce ma miejsce dość często) potencjalnymi spadkobiercami są w zasadzie wszyscy spadkobiercy dziadków, co w istotny sposób rozszerza krąg ewentualnych spadkobierców po zmarłym wnuku, a co za tym idzie – krąg ewentualnych stron postępowania.

W zasobach Ministerstwa Sprawiedliwości znajdują się dane statystyczne, z których wynika, że po wejściu w życie ustawy nowelizującej z 2009 roku zaczął się proces sukcesywnego wydłużania czasu trwania postępowań spadkowych, mimo zmniejszania się ogólnego wpływu tych spraw do sądów. Jako główną przyczynę powyższego stanu rzeczy zdiagnozowano zbyt szeroko zakreślony krąg spadkobierców ustawowych i związany z tym obowiązek sądu spadku poszukiwania dalekich zstępnych spadkodawcy.

W chwili obecnej brzmienie przepisu zostało zmienione i udział spadkowy przypadający następcom nieżyjących dziadków został ograniczony do ich dzieci i wnuków, zgodnie z nową treścią art. 934 § 2 kc oraz dodaniem § 2(1) do omawianego wyżej artykułu. Po zmianach przepisy wyglądają w następujących sposób:

Art. 934 § 2 kc:

Jeżeli którekolwiek z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przysługiwał, przysługują jego dzieciom w częściach równych.

Art. 934 § 2(1) kc:

Jeżeli dziecko którekolwiek z dziadków spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który by mu przysługiwał, przysługują jego dzieciom w częściach równych.

Oświadczenie o odrzuceniu spadku

Zgodnie z art. 1015 kc oświadczenie o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu 6 miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swojego powołania (z reguły jest to chwila śmierci spadkodawcy, ale nie zawsze – szczególnie w wypadku dalszej rodziny i osób dziedziczących w dalszej kolejności), a zgodnie z § 2 brak złożenia takiego oświadczenia w określonym terminie powoduje, że spadek został przyjęty z dobrodziejstwem inwentarza.

Dotychczasowe brzmienie tego przepisu powodowało, że potencjalni spadkobiercy, którzy byli zainteresowani złożeniem oświadczenia o odrzuceniu spadku (zdecydowanie rzadziej chodziło o przyjęcie spadku wprost) uchybiali terminowi do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku (zmiana zasady na przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza z pewnością osłabiła negatywne skutki spóźnienia się ze złożeniem oświadczenia).

Upływ terminu powodował utratę uprawnienia do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (tzw. termin zawity). Czas trwania postępowania sądowego nie miał znaczenia, ponieważ kluczowa była chwila złożenia oświadczenia dotyczącego przyjęcia (lub odrzucenia spadku). Rozwiązaniem pośrednim – niewystarczającym – była próba „wyłapywania” przez administrację sądową takich spraw i wyznaczenie stosunkowo szybkich terminów posiedzeń sądowych.

Warto w tym miejscu wspomnieć, iż zarówno w praktyce, jak i orzecznictwie istniały rozbieżności, czy pomimo jednoznacznego brzmienia tego przepisu stosować analogicznie regulacje dotyczące przerwy i zawieszenia biegu terminu przedawnienia. Rozbieżności tych nie usunęła nawet uchwała SN z dnia 22 maja 2018 roku (sygn. akt: III CZP 102/17), która dopuściła taką możliwość, zatem z pewnością istniała potrzeba interwencji ustawodawcy w tym zakresie.

W chwili obecnej, po dodaniu do art. 1015 § 1(1) kc określono, iż do zachowania 6-miesięcznego terminu wystarczy złożenie przed jego upływem wniosku do sądu o odebranie właściwego oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku.

Ponadto zdecydowano się na zmianę związaną z odrzuceniem spadku (lub przyjęciem wprost) przez osoby małoletnie, ponieważ do chwili nowelizacji z przepisów kodeksu nie wynikało, aby wystąpienie do sądu z wnioskiem o wyrażenie zgody na dokonanie czynności w imieniu małoletniego miało wpływ na bieg 6-miesięcznego terminu. W imieniu małoletnich spadkobierców spadek mogą przyjąć wprost lub odrzucić ich przedstawiciele ustawowi, więc to oni występują do sądu ze stosownym wnioskiem.

Obecnie, jeżeli złożenie oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku wymaga zezwolenia sądu, bieg terminu do złożenia oświadczenia ulega zawieszeniu na czas trwania postępowania sądowego w tym przedmiocie.

Z powyższymi zmianami związana jest też nowelizacja treści art. 1019 kodeksu cywilnego, ponieważ dopuszcza ona możliwość uchylenia się o skutków prawnych złożenia oświadczenia o przyjęciu spadku, jeżeli zostało ono złożone pod wpływem błędu lub groźby (często takim błędem była decyzja o nieskładaniu oświadczenia, kiedy spadkobierca pozostawał w błędnym przekonaniu, iż spadek nie zawiera długów lub są one nieznaczne).

Obecnie do uchylenia się od skutków prawnych stosuje się trzy zasady (pkt. 3 dodany ostatnią nowelizacją kodeksu cywilnego):

- 1) uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia powinno nastąpić przed sądem,
- 2) spadkobierca powinien jednocześnie oświadczyć, czy i jak spadek przyjmuje, czy też go odrzuca,
- 3) do zachowania terminu, o którym mowa w art. 88 § 2 kodeksu cywilnego, wystarczy złożenie przed jego upływem wniosku do sądu o odebranie oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia.

Powyższe zmiany należy odbierać jako korzystne i dostosowujące obowiązujące przepisy do realiów prowadzonych postępowań.

Przepisy przejściowe

Przepisy przejściowe to określenie szczególnych regulacji, które należy wziąć pod uwagę przy ocenie, które przepisy stosujemy w danym czasie.

Nowelizacja ustawy przewiduje wprost w art. 11 ust. 1, że:

- przepisy art. 928 § 1 pkt 4 i 5 ustawy zmienianej w art. 1 stosuje się do zdarzeń stanowiących podstawę uznania za niegodnego dziedziczenia, zaistniałych po dniu wejścia w życie niniejszej ustawy,
- do spadków otwartych przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy art. 934 § 2 i 3 kc w brzmieniu dotychczasowym, a przepis art. 934 § 21 kc stosuje się do spadków otwartych po dniu wejścia w życie niniejszej ustawy,
- jeżeli termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku albo o uchyleniu się od skutków prawnych tego oświadczenia nie upłynął przed dniem wejścia w życie ustawy nowelizującej, stosuje się przepisy art. 1015 § 1(1) i 1(2) oraz art. 1019 § 1 pkt 3 kodeksu cywilnego w nowym brzmieniu.